

Tiede- ja korkeakoulupolitiikka 2007–2011

Raimo Väyrynen

Vanhasen toisen hallituksen tiede- ja korkeakoulupolitiikka alkaa muotoutua. Sen linjanvedot ovat havaittavissa, mutta niiden tulkinta ja toteuttaminen nähdään vasta tulevaisuudessa. Hallituksen ohjelmassa painotetaan osaamiskeskittymien ja huippuyliopiston perustamisen tarvetta sekä innovaatio-organisaatioiden työnjaon selkeyttämistä. Hallitus pitää kiinni vanhasta lupauksesta nostaa tutkimus- ja kehitystoiminnan kokonaisuudet neljään prosenttiin bruttokansatuotteesta. Resursseja pyritään saamaan lisää myös tekemällä tieteelliseen tutkimukseen suunnatut lahjoitukset ”laajasti verovähennyskelpoisiksi”.

Hallituksen ohjelmassa näyttää korostuvan korkeakoulupolitiikka tiedepolitiikan kustannuksella. Ohjelmassa luvataan laatia korkeakouluille kehittämissuunnitelma sekä niiden kansainvälistämiselle kansallinen strategia, jonka yhtenä osana on mahdollisuus periä EU/ETA-alueen ulkopuolelta tulevilta opiskelijoilta maksuja yksittäisissä maisteriohjelmissa. Yliopistojen perusvoimavaroja luvataan lisätä sekä vahvistaa autonomiaa tekemällä niistä joko julkisia oikeushenkilöitä tai yksityisoikeudellisia säätiöitä. Jälkimmäistä mallia on tarjottu erityisesti kolmen pääkaupunkiseudun korkeakoulun ns. huippuyliopistolle, jonka nimi on valtioneuvoston 25.5.2007 hyväksytyssä kehysohjelmassa taas muuttunut innovaatioyliopistoksi.

Kehysohjelman lukeminen vaatii jopa asiaan jonkin verran vihkiytyneeltä erityistä taitoa. Nimittäin ohjelmassa mainitut luvut eivät kerro koko totuutta, vaan niitä täytyy lukea maaliskuussa 2007 hyväksytyyn kehysten lukuja vasten. Tästä syystä budjettitekniikkaan ja politiikan kieleen syvästi vihkiytymätön tekee helposti virheitä kuten tässäkin kommentissa saattaa käydä.

Kehysbudjetin tarkempi lukeminen osoittaa, että hallitusohjelman antama käsitys korkeakoulupolitiikan ensisijaisuudesta ei pidä paikkaansa.

Paljon korostettu yliopistojen perusrahoituksen lisäys ei toteudu useimpien yliopistojen osalta. Kun luvatussa 20 miljoonan euron vuotuisesta lisärahoituksesta vähennetään tuottavuusohjelman tuomat säästöt, uuden palkkausjärjestelmän tuomat lisäkustannukset sekä vuokrien korotukset, niin yliopistorahoituksen kasvu vuosina 2008-2011 on nimellisesti lähellä nolaa ja tulee näistä lähtökohdista reaalisesti laskemaan kauden aikana. Tosin tuottavuusohjelma luvataan toteuttaa tavalla, että ”koulutuksen ja tutkimuksen vaikuttavuutta ei heikennetä”.

Yliopistomaailmassa ainoaksi voittajaksi näyttää jäävän ns. innovaatioyliopisto, jolle halutaan turvata ”hallinnolliset ja taloudelliset edellytykset ... korkeatasoiselle tutkimukselle ja opetukselle”. Hallinnollisilla edellytyksillä viitattaneen luvattuun yksityiseen säätiömalliin, jonka toteuttaminen lienee suunnitelmassa. Kehysbudjetista on vaikea lukea, kuinka paljon uutta julkista rahoitusta innovaatioyliopistolle aiotaan todellisuudessa suunnata. Lienee perusteltua arvioida, että uutta rahaa eli käytännössä siirtoja muiden yliopistojen rahoituksesta, Suomen Akatemialta ja Tekesiltä siirretään hallituskauden aikana innovaatioyliopistolle yhteensä 78 miljoonaa euroa.

Sinänsä ajatus uusista tavoista organisoida yliopistojen toimintaa on tervetullut. Edes ehdotusta yksityisen säätiön ylläpitämästä yliopistosta ei ole syytä torjua suoralta kädeltä, mikäli siinä ei siirretä kohtuuttomasti julkisia varoja yksityiseen valvontaan. Uudistuksissa on kuitenkin pidettävä järki päässä ainakin kolmessa suhteessa. Ensiksi yksittäisiä korkeakouluja koskevat erityisjärjestelyt on peilattava kokonaisuuteen: siinä missä korkeakoulujen yhdistäminen ja liittoyliopisto voivat olla hyvin perusteltuja, siinä muutaman yliopiston valtion johdolla ja erityisohjeilla tapahtuva privatisoiminen maistuu liikaa intressipolitiikalta.

Toiseksi resurssirajoitukset täytyy pitää aina mielessä. Minun on vaikea kuvitella, että Sailaksen työryhmän kaavailema 500 miljoonan euron säätiöpääoma innovaatioyliopistolle on koottavissa hallitusohjelmassa kaavaillulla tavalla valtion omaisuuden myyntituloista. Se on mahdollista vain, jos valtion omistamia osakkeita siirretään vastaavalla summalla innovaatioyliopistosäätiön pääomaksi. Kyseessä olisi Suomen oloissa ennennäkemätön investointi.

On myös vaikea uskoa, että Sailaksen ryhmän kaavailema innovaatioyliopiston toimintamenojen kaksinkertaistaminen olisi mahdollista: se merkitsisi vielä nykyistä huomattavasti suurempaa varojensiirtoa muilta yliopistoilta ja rahoittajilta Otaniemeen.

Kolmanneksi kolmen hyvin erikokoisen, fyysisesti erillään sijaitsevien ja perinteiltään erilaisen korkeakoulun yhdistäminen edes löysäksi yhteistyömalliksi ei ole helppoa. Instituutiot ovat kaikkialla yllättävän resistenttejä muutokselle ja tämä koskee epäilemättä myös yliopistolaitosta. Itse kuvittelen, että Sailaksen ryhmän kaavailema innovaatioyliopisto voi tosimelessä toteutua vain jos se saa sille luvatut massiiviset julkisen rahoituksen lisäykset. Kun niitä kovista yrityksistä huolimatta ei ole näköpiirissä, niin luulen sekä yksittäisten korkeakoulujen että yritysten – joiden puolesta on luvattu 200 miljoonaa euroa – kiinnostuksen vähitellen hiipuvan. Tässä vain yksi pyyntö: älkää ampuko pianistia!

Vaikka Suomen Akatemian ja Tekesin määrärahoja kaavaillaankin siirrettäväksi mm. innovaatioyliopistolle, niin niiden määrärahojen kehitys menokehityksen mukaan näyttää kohtalaiselta. Karkeasti voidaan sanoa, että tutkimusrahoittajien osalta seuraavat neljä vuotta jatkuvat aika tavalla entisellään. Akatemian rahoitus vahvistuu suhteellisesti hieman Tekesiin verrattuna, mutta tällä ei ole suurempaa käytännön merkitystä: Tekes säilyy kiistatta merkittävimpänä tutkimuksen ja teknologian rahoittajana Suomessa, minkä mukana tulee myös vastuu vaikuttavuudesta. Strategisten huippuosaamisen keskittymien rahoitusvastuu jää ennen kaikkea Tekesin varaan ja Akatemia antaa asialle sivustatukea.

Suomalaisen tiedepolitiikan keskeinen kysymys lähivuosina tulee olemaan yliopistolaitoksen rakenne ja sen rahoitus. Nyt on tehty lukuisia aloitteita ja avauksia, mutta lopullinen ja selkeä linja puuttuu. Tämä näkyy myös yliopistojen käytännön toiminnan kannalta aivan konkreettisissa kysymyksissä, mukaan lukien tutkijanura

ja tieteellinen infrastruktuuri. Eero Vuorion työryhmän suositukset tutkijanuran monipuolisesta edistämisestä toteutuvat vain hyvin rajallisessa mitassa ja vasta hallituskauden loppupuolella. Tutkijanuran kasvava epävarmuus uhkaa demoralisoida koko tiedeyhteisön toimintaa.

Henkilökohtaisesti olen erityisen pettynyt siihen, että hallitus- ja kehysohjelma unohtavat kokonaan tieteellisen infrastruktuurin rahoittamisen kaikilla tieteenaloilla. Tämän asian eteen Suomen Akatemia on tehnyt parhaansa mukaan töitä sekä eurooppalaisessa (ESFRI) että kansallisessa yhteydessä. Suomessa näytettiin olevan infrastruktuuripolitiikassa lähestymässä muiden pohjoismaiden aloitteellisuutta, mutta ilmeisesti tästä ambitiosta ollaan nyt luopumassa. Kehysohjelma ei lupaa minkäänlaista lisärahoitusta infran kehittämiseen ja yliopistojen kuihtuva perusrahoitus ei myöskään luo uusia keinoja ongelman ratkaisemiseen.

Kokonaisuutena Vanhasen hallituksen tiede- ja teknologiapolitiikkaan osoittama rahoitus ja muut linjaukset eivät merkitse mitään järin suuria muutoksia nykytilaan verrattuna. Hallitus ei ole hylännyt tutkimus- ja kehitystoimintaa ja eräätt innovaatiotoiminnan kehittämissuunnitelmat saattavat osoittautua hyödyllisiksi. Edellisen ja nykyisen hallituksen aikana asetettu tavoitetaso on kuitenkin liian korkealla verrattuna nyt tehtyihin resurssiratkaisuihin.

On jo pitempään käynyt ilmeiseksi, että pari vuotta sitten asetettu tutkimusrahoituksen tavoitetaso – t&k-menojen 4 prosentin osuus bruttokansantuotteesta – ei ole realistinen. Sen saavuttaminen edellyttää joko poikkeuksellisen nopeaa yritysten tutkimus- ja kehitysmenojen kasvua tai kansantuotteen kasvun romahdusta, jota kumpakaan ei ole näköpiirissä. Julkisen vallan tutkimuspanoksella tätä tavoitetta ei saavuteta. Tätä osoittaa konkreettisesti se, että nyt valtioneuvoston seuraavaksi neljäksi vuodeksi hyväksymä kehysbudjetti tarjoaa vain noin puolet siitä rahoituksesta, jota tiede- ja teknologianeuvosto kaavaili kesäkuussa 2006 hyväksymässään linjaraportissa ”Tiede, teknologia, innovaatiot”. Tämän jälkeen on vaikea kehua maailmalla Suomen etenevän kovin dynaamisesti tiede- ja teknologiapolitiikassaan. So far, so good.

Kirjoittaja on Ulkopoliittisen instituutin johtaja ja Suomen Akatemian entinen pääjohtaja. Hän on toiminut tiede- ja teknologianeuvoston jäsenenä kaikkiaan 12 vuotta.